

בדבר באושא. ועמדו למנין ורבו החכמים שאמרו כדלהלן], וגמרו ואמרו: אתרוג הולכין אחר לקיטתו — בין למעשר ובין לשביעית.

ומיד הגמרא תמהה: משמע מסיום דברי רבי יוסי, שרבותינו נמנו באושא ואמרו שהולכין אחר לקיטתו לשביעית, שאבטולמוס חלק על זה.

וקשה: שביעית — מאן דבר שמיה?! היכן הוזכרה שביעית בדברי אבטולמוס?

ומתריצין: הברייתא הפורי מיהסרא. חסר טו-ב בה, והכי קתני, כך צריך לשנותה:

אמר רבי יוסי: אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים: אתרוג הולכין מצד אחד אחר לקיטתו למעשר, ומצד שני אחר הנטה לשביעית [וכדעת רבן גמליאל לעיל יד ב].

ורבותינו נמנו באושא וגמרו שהולכין אחר לקיטתו בין למעשר, בין לשביעית.

וכך פירוש דברי אבטולמוס: אתרוג הולכין אחר לקיטתו למעשר — בין לענין שאין מעשרין מן החדש על הישן, ובין לענין שנה שניה הנכנסת לשלישית, שמפרישים ממנו מעשר עני כדין השנה השלישית.

ואחר חנטה לשביעית — בין לענין הפקר ובין לענין ביעור, כשאר האילנות.

ואף על פי שלענין מעשרות הולכין אחר שעת הלקיטה, בכל זאת אתרוג בת שביעית הנכנסת לשמינית פטורה מן המעשר. שהיות והחנטה היתה בשביעית חלו עליה דיני

שהרי מצות ביעור נלמדת מהפסוק [ויקרא כה ז]: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול". ומקרא זה מדבר בשנת השביעית [שבאותה שנה משעה שנתבערו הפירות מן השדה אסור לאכול מן הנלקט לבתים], ולא בשנת השמינית. (387)

ומדברי הברייתא מקשינן על רבה ורב המנונא כדלהלן:

רישא, תחלת הברייתא, ששנינו בה שאתרוג בת שיטת הנכנסת לשביעית פטורה מן המעשר, מפני שיד הכל ממשמשין בה, הרי זו קשיא לרב המנונא. שהרי לדבריו אף על פי שיד הכל ממשמשין באתרוג, אין זה הפקר הפוטר מן המעשר [מפני שהוא גזל]!

סיפא, סוף הברייתא, ששנינו בה שאתרוג בת שביעית הנכנסת לשמינית פטורה מן הביעור, הרי זו קשיא בין לרבה בין לרב המנונא, שהרי שניהם אמרו שאתרוג בת שביעית הנכנסת לשמינית חייבת בביעור!

ומתריצין: אכן רבי שמעון בן יהודה בשם רבי שמעון חולק על דבריהם של רבה ורב המנונא. אך מכל מקום יש תנא אחר הסובר כדבריהם:

כי תנאי היא, שנחלקו תנאים בדבר.

דתניא: אמר רבי יוסי:

א. אבטולמוס העיד משום חמשה זקנים שאמרו, אתרוג הולכין אחר לקיטתו למעשר [כדעת רבן גמליאל לעיל יד ב].

ב. ואילו רבותינו נמנו באושא [נחלקו

387. כך פירש רש"י. ולכאורה משמע שזה דין כללי בכל הפירות שאין נוהג בהן ביעור אלא

שביעית, והרי היא הפקר, והפקר פטור מן המעשר.

ורבה ורב המנונא סוברים כדעת אבטולמוס, שהולכין אחר החנטה לענין שביעית לגמרי, ולכן בת שביעית הנכנסת לשמינית חייבת בביעור, שהרי היא חנטה בשביעית. ואילו בת ששית הנכנסת לשביעית פטורה מביעור, שהרי היא חנטה בששית.⁽³⁸⁸⁾

ונחלקו רבה ורב המנונא בדעת אבטולמוס לענין בת ששית הנכנסת לשביעית:

לדעת רב המנונא — מאחר שהחנטה היתה בששית, הרי אין היא הפקר, ולפיכך הרי היא חייבת במעשר. ואין מתחשבים במה שיד הכל ממשמשיין בה, מפני שאין זה אלא גזל.

ואילו לדעת רבה — אף על פי שהחנטה היתה בששית, בכל זאת מאחר שהכל ממשמשיין בה הרי היא כהפקר, ומודה אבטולמוס שהיא פטורה מן המעשר.⁽³⁸⁹⁾

איתמר: רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרוייהו, שניהם אמרו:

אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית — לעולם דינה כפירות ששית לכל דבר, והרי היא חייבת במעשר, ופטורה מן הביעור [וכדעת רב המנונא דלעיל].

כי אתא רבין, כאשר רבין בא מארץ ישראל לבבל, אמר בשם רבי יוחנן [שהיה גר בארץ ישראל]:

אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית, אפילו אם לא גדלה בשישית אלא עד שיעור

אם גדלו בשביעית ונלקטו בשביעית.

ובתוספות יש שתי שיטות בדבר:

א. דברי רבי שמעון נאמרו בכל הפירות.

ב. דברי רבי שמעון נאמרו באתרוג בלבד. ולזה הסכים הריטב"א. ועיין טורי אבן שהאריך שהאריך בטעם הדבר.

388. אף על פי שהגמרא אמרה "תנאי היא" אין הכונה שרבי שמעון דלעיל סובר כאחד התנאים המובאים בבבלייתא כאן. שהרי לדעתו אין פירות שביעית חייבים בביעור אלא אם כן גדלו בשביעית ונלקטו בשביעית. ואילו לדעת אבטולמוס הכל תלוי בחנטה. ולדעת רבותינו שבאושא הכל תלויב לקיטה. [ריטב"א].

[והגמרא הביאה את מחלוקת התנאים כאן לומר שאבטולמוס חולק על רבי שמעון. ורבה ורבי זירא סוברים כמותו].

והקשו הראשונים: מדוע הגמרא לא הביאה

את רבן גמליאל דלעיל הסובר כאבטולמוס [עייני תוספות סוף ד"ה יד הכל].

ותירצו: דברי אבטולמוס חשובים מפני שהעיד כן בשם חמשה זקנים. ועוד, שיתכן שדברי אבטולמוס הם מקור דברי רבן גמליאל. ריטב"א בשם הרז"ה. [עיי"ש בהערת המהדיר].

389. קשה: אמנם הגמרא הוכיחה מדברי אבטולמוס שהוא חולק על מה שאמר רבי שמעון שאתרוג שחנט בשביעית ונלקט בשמינית פטור מן הביעור. אבל, במה שאמר רבי שמעון שאתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית פטור מן המעשר, מפני שיד הכל ממשמשיין בו, לא מצאנו חולק בדבר. ואיך יכול רב המנונא לחלוק על סברא זו?

ועיין חזון איש שביעית ז ט שהאריך ליישב קושיא זו [כדעת התוספות ושלא כדברי רש"י].

רבי נחמיה, שאין לשון זאת אלא בגזלות של ממש.

וכי **שתי בריכות** — **פלגא דעתך!**? וכי אילן עושה גזלות? ומדוע נקט התנא לשון שכזה.

אלא אימא, אמור כך: אמר רבי נחמיה: במה דברים אמורים [שהולכין אחר החנטה], באילן שעושה פירות **כעין שתי בריכות** בשנה, שאין פירותיו נגמרים כאחת, אלא כל אחד מתבשל בזמן אחר, כגון עץ התאנה.

אבל אילן העושה פירות כעין בריכה אחת, שכל פירותיו מתבשלים ונלקטים כאחת, כגון דקלים וזיתים וחרובין — **אף על פי שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט**, אין הולכין בהם אלא אחר לקיטתם, אלא הם מתעשרין לשנה הבאה.

אמר רבי יוחנן: נהגו העם בחרובין ודקלים וזיתים (393) **כרבי נחמיה**, שהולכין אחר לקיטתם.

כזית, (390) **ונעשית** בשביעית גדולה ככפר — **חייבין עליה משום טבל**, מפני שהולכין אחר החנטה, ואינה הפקר כשביעית, ולפיכך הרי זו חייבת במעשר. (391)

תנו רבנן:

אילן שחנטו פירותיו קודם ט"ו בשבט — **מתעשר לפי דין שנה שעברה** [אם היתה שנת מעשר שני, מפרישים ממנו מעשר שני, ואם היתה שנת מעשר עני מפרישים ממנו מעשר עני].

ואילן שחנטו פירותיו **אחר ט"ו בשבט** — **מתעשר לפי דין השנה הבאה**.

אמר רבי נחמיה: במה דברים אמורים שהולכין אחר החנטה, **באילן שעושה שתי "בריכות"**, שני מחזורים של פירות ["בריכות" הוא לשון מושאל מ"גזלות" (392)] **בשנה אחת**, כדלהלן:

ותמזהה הגמרא על לשון "בריכה" שנקט בו

באתרוג אחר לקיטתו בין למעשר ובין לשביעית. [ד] דעת רבי שמעון — לענין ביעור אין האתרוג חייב אלא אם כן חנט בשביעית ואף נלקט בשביעית. [והיא דעה אחרת מרכותנו שבאושא. כמבואר בריטב"א כדלעיל בהערה 388. ועיין תוספות טו ב ד"ה ורבותינו שיש ג' מחלוקות בדבר. ויש ליישב לשונם אף לדברי הריטב"א. ועיין תוספות ישנים].

ולהלכה נחלקו הראשונים, עיין חזון איש שביעית ז טז ד"ה אתרוג ששית. וד"ה ושביעית.

392. רשב"ם בבא בתרא פ א. [ועיין ריטב"א].

393. תוספות.

390. התוספות לעיל מסתפקים האם רבי יוחנן נקט כזית בדוקא או לא: יתכן שכזית לאו דוקא, שהרי רבי יוחנן סובר שהולכין באתרוג אחר חנטה לענין שביעית. אך יתכן שבאתרוג אין החנטה חשובה חנטה אלא כשהאתרוג נעשה כזית [סוף ד"ה ולשביעית, לעיל יד ב].

391. נמצא שיש 4 שיטות בענין אתרוג:

[א] דעת רבן גמליאל ואבטולמוס בשם חמשה זקנים — אתרוג אחר חנטה לענין שביעית [וערלה ורבעי — הוספת רבן גמליאל]. ואחר לקיטה לענין מעשר.

[ב] דעת רבי אליעזר — אתרוג כאילן לכל דבר.

[ג] דעת רבותינו שבאושא — הולכין

איתיביה ריש לקיש סתירה לרבי יוחנן מהא
דשנינו במסכת שביעית [ה א]:

משום דאמר ליה [כך היה אומר לו] ריש
לקיש:

בנות שוח [תאנים לבנות], שביעית שלהן
נוהגת בשנה שניה של שנות השמיטה, מפני
שעושות את פירותיהם לשלש השנים.

וכי שבקת רבנן, עזבת את דברי חכמים
שהם רבים, ועבדת כרבי נחמיה שהוא
יחיד? והלא, יחיד ורבים שנחלקו — הלכה
כרבים!

שפירות החונטים בהן, נגמרים לאחר שלש
שנים. הלכך, פירות שנגמרו בשנה השניה
בידוע שהם חנטו בשנה השביעית [דהיינו
לפני שלש שנים].

חזר ושאל רבי אבא הכהן: ולימא ליה, הרי
רבי יוחנן יכל לענות ולומר לריש לקיש:

ומכאן, שהולכין בבנות שוח אחר החנטה,
אף על פי שהן נלקטות כאחת. ושלא
כדברי רבי יוחנן, שאמרת שהולכין בפירות
כאלו אחר הלקיטה!

קאמינא לך, אני אמרתי לך נהגו העם כרבי
נחמיה. ואת אמרת לי, ואילו אתה שואל
אותי ממשנה שמוכח שהעם עשו איסורא?!
הלא גם אני מודה בכך שאסור לעשות כך,
אלא העם הם שנהגו כך, ואין מוחין בהם.

אישתיק. שתק רבי יוחנן ולא ענה לריש
לקיש תשובה.

ענה רבי יוסי הכהן: רבי יוחנן לא ענה כך.
משום דאמר ליה [ריש לקיש היה יכול
לענות ולומר לו]: במקום שיש איסורא —
כי נהגו, שבקינן להו?!? כאשר העם נוהגים
באיסור, וכי אנו מניחים להם לעבור איסור
ולא מוחין בידם?!

והגמרא הבינה ששתיקת רבי יוחנן מתפרשת
כהודאה, שהודה לריש לקיש.⁽³⁹⁴⁾

חזר ושאל רבי אבא הכהן: ולימא ליה, הרי
רבי יוחנן יכל לענות לריש לקיש ולומר לו:

אמר ליה רבי אבא הכהן לרבי יוסי הכהן:
אמאי אישתיק?! מדוע רבי יוחנן שתק.

כי אמינא לך אנא, כל אשר אמרתי לך היה
לענין מעשר חרובין ודומיהן שהוא דרבנן,
שהרי מן התורה אין חיוב לעשר אלא דגן
תירוש ויצהר, [תוספות יב ב].

לימא ליה, הרי הוא היה יכול לענות לריש
לקיש ולומר לו: אמינא לך אנא [אמרתי לך
אני] שהלכה כרבי נחמיה שאמר בפירוש
בברייתא שהולכין בחרובים וכדומה אחר
הלקיטה.

ואילו את אמרת לי קושיא על דברי, מדברי
רבנן?! ואיזו קושיא היא זו? הלא רבי
נחמיה אמר בפירוש כדברי!
ענה רבי יוסי הכהן: רבי יוחנן לא ענה כך,

ואילו את אמרת לי קושיא על דברי, מדברי
רבנן?! ואיזו קושיא היא זו? הלא רבי
נחמיה אמר בפירוש כדברי!

ענה רבי יוסי הכהן: רבי יוחנן לא ענה כך,

מדאורייתא, שבשביעית הלכו אחר החנטה כדין תורה, ובמעשר דרבנן הקילו והלכו אחר הלקיטה.

מתניתין:

במשנה הקודמת שנינו שבאחד בתשרי הוא טז-א ראש השנה לשנים, ובדרך אגב נשנו במשנה כל ארבעת ראשי השנים.

משנתנו מבארת מהו הדין שהקדוש ברוך הוא דן את העולם בראש השנה. ובדרך אגב נשנו במשנה ארבעה זמנים שבהם העולם נידון:

בארבעה פרקים [זמנים] בשנה העולם נידון:

א. **בפסח** העולם נידון **על התבואה**, איזו כמות תגדל בשנה הזו.

ב. **בעצרת** [בשבועות] העולם נידון **על פירות האילן**, כמה פירות יגדלו בשנה הזו.

[בחרובין ודומיהם] הקילו חכמים והלכו אחר הלקיטה! (395)

ועל טענה זו לא מצא רבי יוסי הכהן תשובה.

אלא, אמר רבי אבא הכהן: תמיהני, אני מסופק [ריטב"א] אם השיבה ריש לקיש לתשובה זו, אם טען ריש לקיש טענה זו כדי לדחות את דברי רבי יוחנן.

ותמיהני: איך זה יתכן שרבי אבא הכהן הסתפק **אם השיבה ריש לקיש? הא אותכה!** הרי ידוע הוא שהשיבה!

אלא אימא, אמור שכך אמר רבי אבא הכהן: תמיהני [אני מסופק] האם קיבלה רבי יוחנן לטענת ריש לקיש ושתק מפני שחזר בו, אם [או שמא] לא קיבלה לטענת ריש לקיש, ושתק מפני שלא היתה קושית ריש לקיש חשובה בעיניו קושיא.

שהרי יש לחלק בין מעשר פירות שהוא מדרבנן, לבין שביעית בפירות שהיא

חייבים מדאורייתא. [מעשרות א ט. מע"ש א ג]. והקשה עליו הראב"ד [בהלכות מעשר שני שם]: אם כן מדוע שאל אותו ריש לקיש מבנות שוח? ולכן כתב הראב"ד שכל פירות האילן [ובכללם החרובין] אינם חייבים אלא מדרבנן. [וחרובי צלמונה ודומיהן פטורים אפילו מדרבנן].

ועיין ריטב"א כאן ובדבריו מיושבים דברי הרמב"ם. [ועיין כס"מ הל' מעשר. ומהר"י קורקוס הל' מע"ש. ושפת אמת. ודרך אמונה בביאור ההלכה הלכות מעשר שני א ג ד"ה והחרובין].

395. מכאן שמעשר בחרובין אינו מן התורה. והיינו משום שאין חיוב מעשר מן התורה אלא בדגן תירוש ויצהר. רש"י ועוד. ויש אומרים שאף כל שבעת המינים חייבים מדאורייתא. עיין לעיל הערה 314.

אבל הרמב"ם [תרומות ב א] סובר שכל הפירות חייבים במעשר מדאורייתא, ואף הקטניות, מלבד הירקות שאינם חייבים אלא מדרבנן. [עיין לעיל בהערה הנ"ל].

ופירש את הגמרא כאן בחרובי צלמונה שאינם ראויים לאכילת רוב בני אדם, והן מתעשרות מדברי סופרים, אבל שאר חרובים